

لوبيا

علمي نوم Phaseolus Vulgaris

Bean

انگليسي نوم

سريزه:

د زراعت د ضرورت او اهميت په هکله چې ساينس او د زمانې تقاضا يې تائيد کوي قرآن کریم ۱۴۰۰ کاله مخکې د دې خبرې اعلان کړی او انسانانو ته يې لارښونه کړي چې پراخو ځمکو او غرونو څخه استفاده وکړی تر څو سوکاله او خوشحاله ژوند وکړي.

پوهيرو چې حبوبات %۲۰ پروټين لری او د پروټينو څخه غنی دي او د حبوباتو کښت کولای شی چې د پروټينو کمښت رفع کړي په دې خاطر چې د حیواني پروټينو کمښت په دې وروستيو کې کمښت زیات شوي نو د همدې کبله نباتي پروټينو ته ضرورت لیدل کیږی او د دې بوټو کښت نسبت تر هغه وخت اوس زیات ورته ضرورت لیدل کیږی چې نوموړي بوټي باید په ترتیب سره د کښت لاندې ونیول شی.

لوبیا د نړی د مهمو حبوباتو له جملې څخه دي چې د Fabaceae په کورنی پورې اړه لری چې انسانان يې د تغذیې لپاره په مصرف رسوی چې د پروټينو له کبله ډېر غنی دي او د علوفې څخه يې حیوانات استفاده کوی. همدارنگه لوبیا پروټينو څخه علاوه کاربوهايډریت، فايبر، ویتامینونه او څه مقدار شحمیات هم لری چې د انسان د مصرف لپاره د ارزښت وړ دي نن ورځ لوبیا په ټوله نړی کې کرل کېږی او ښه په زړه پورې حاصل ترې لاسته راځي. چې په گرمو او معتدلو سیمو کې يې پراختیا موندلې ده اوس زمونږ په هیواد کې هم په مختلفو سیمو کې په مناسب محیطی شرایطو کې کرل کېږی او ښه حاصل ترې لاسته راځي.

هیله ده چې مسلکی مینه وال او کروند گر ورڅخه ښه گټه واخلي.

په درنښت

محمد طاهر

د لوبيا تاريخچه او پيداښت: History and origin of bean

د ۱۹ پېړۍ په اواخرو کې پوهانو د معمولي لوبيا لپاره يوه نوې نړۍ خلاصه وموندله د لاسته راغلو څېړنو او مشاهداتو پر اساس چې لوبيا لومړې له (پيرو) څخه او له هغه وروسته د متحده ايالاتو له جنوب غرب څخه لاسته راغلی دي او (Wetmak) چې د يوه عالم نوم دی په (۱۸۸۰ - ۱۸۸۸) م کال کې يې نتيجه واخيسته چې لوبيا له دغې ناحيې څخه منشأ اخيستي ده .

په نړېواله سطحه د لوبيا د کښت لاندې ساحه (۲۴) ميلونه هکتاره ده او په همدې توگه د دانه ايزه نباتاتو په منځ کې يې لومړې مقام ترلاسه کړې .

د لرغون پېژندونکو يادونه او ليکنې د دې څرگندويی دی چې د لوبيا وحشي ډولونه په امريکا کې شتون لري په اوسنيو وختونو کې پر دې عقیده ده چې لوبيا منشأ مرکزي او جنوبي امريکا ده.

او د نورو کتابونو نظرياتو له مخې هم داسې ښکاري د لوبيا اصلي منشأ آسيا ده لڼه په دی نظر باندې موافق و ولي ورسته بيايي د (wetmak) نظريه تاييد کړه. در لرغون پېژندنې له مخې لوبيا ۴۰۰۰ کاله مخکې په مکزيک کې اهليشوی دی دغه بوټي اوس هم په پراخه پيمانه سره په مديترانه ای سيمو کې کرل کيږي.

تر اوسه پورې د لوبيا ډير ډولونه کرل کيږي چې د هغوی له جملې څخه شني لوبيا د نړيوالو ډيره توجه ځانته جلب کړې ده چې ډير زيات استعمال لری لکه څرنگه چه مو مخکې وويل د لوبيا اصلي منشأ مرکزی او جنوبي امريکا ده او ۶۰۰۰ کاله مخکې اهلي شوی او د اول ځل لپاره د جوارو سره کرل شوی دي اما د چشم بلبلې لوبيا اصلي منشأ افريقا ده او د سپيني لوبيا منشأ جنوبي امريکا ده.

خنجرې لوبيا ۳۰۰۰ کاله مخکې د مکسيکو څخه لاسته راغلی دی. د سرو لوبيا منشأ دهماليا او د مرکزی چين څخه تر مالزيا پورې گرمی سيمي دی او په همدی ترتيب سره د لوبيا ډولونه د مختلفو ځايونو څخه منځ ته راغلي دي.

محمد طاهر جبار خېل

د لوبيا خوراكي او اقتصادي گټې : Food and Economic value

د لوبيا اقتصادي گټې : Economic value

د نړۍ له ډېرو غورو دانه ايزو نباتاتو له ډلې څخه يو هم لوبيا دده نړۍ د لوبياو د بيلا بيلو ډولونو د کښت لاندې ساحه (۲۴) ميلونه هکتاره ده په همدې اساس د حبوباتو په ډله کې لومړي مقام لري د ټولو ډولونو نړېوال منځني توليد يې (۵۰۰) کيلو گرامه في هکتاره دی.

د (۴۰) فيصده د کښت لاندې ساحه يې په آسيا ، (۳۰) فيصده يې په امريکا ، نيري (۹) ميلونه هکتاره د لوبيا و د بيلا بيلو ډولونو د کښت لاندې ساحه په هندوستان ، (۴) ميلونه هکتاره په برازيل ، (۵.۱) ميلونه هکتاره په مکسيکو ، (۰.۳) فيصده هکتاره په برونډی کې.

په ۲۰۱۰ م کال کې ټول توليدات د نړۍ د وچو لوبيا ۲۳ ميلونه ميټرک ټنه و چې د ۳۰ ميلونه هکتاره نه زياته ساحه کې کرل شوي و . او په په ۲۰۱۰ م کال کې ټول توليدات د نړۍ د شنو لوبيا د ۷.۱۷۵ ميلونه ميټرک ټنه و چې د ۱.۱۵ ميلونه هکتاره کې کرل شوي و .

لس غوره د وچو لوبيا توليدونکي هيوادونه

لس غوره د شنو لوبيا توليدونکي هيوادونه

(ميلونه ميټرک ټنه په ۲۰۱۰ م کال کې)

(ميلونه ميټرک ټنه په ۲۰۱۰ م کال کې)

Top ten dry bean producers (million metric tons), 2010

 India	4.87
 Brazil	3.20
 Myanmar	3.03
 China	1.53
 United States	1.44
 Mexico	1.16
 Tanzania	0.95
 Uganda	0.46
 Kenya	0.39
 Argentina	0.34
World Total	23.23

Top ten green bean producers (million metric tons), 2010

 China	13.03
 Indonesia	0.88
 Turkey	0.59
 India	0.58
 Thailand	0.30
 Egypt	0.27
 Morocco	0.20
 Italy	0.18
 Spain	0.17
 Mexico	0.10
World Total	17.65

File://G:\bean\Phaseolus vulgaris - Wikipedia, the free encyclopedia.htm

محمد طاهر جبار خېل

د لوبيا خوراكي گټې: Food value:

لوبياډېره اندازه پروټين لری د څيرنو او مطالعاتو څخه په ډاگه کيږي ده چې د نبات پروټين په ډيرې چټکۍ سره په ميوو او په ځانگړی توگه تخمونو کې ذخيره کيږي د ۶۰-۲۵ ورځو په منځ کې هره ورځ ۱۷ ميلي گرام په شا او خوا کې پروټين په نبات کې زياتيږي.

لوبيا په شنه ډول او يا په وچ ډول سره تهيه کولای شو چې شنه ډوله لوبيا ممکن تازه او يا کنسرو په شکل په مصرف رسيری.

(شنه لوبيا)

(وچ لوبيا)

دی ته مو پام بايد وی چې لوبيا په خام شکل سره په مصرف ونه رسيری علت دا دی چې يوه سخته ماده لري چې فاسلين (Phaselin) نومیږی چې کولای شي چې هاضمي سيستم خراب کړي. او د لوبيا يو داسې ډول شته دی چې په خپل ترکیب کې غوړ لري چې حيواناتو ته ورکول کيږي چې د حيواناتو لپاره فايده رسوي او د حيواناتو د محصول د زياتوالي سبب گرځي هغه خلک چې د غوښي څخه استفاده نشي کولی نو د پروټينو د پوره کولو لپاره دې د لوبيا څخه استفاده وکړي.

په شنو لوبيا کې له پروټين څخه علاوه کلسيم ، مگنيزيم ، او اوسپنه موجوده ده او د او د بي ویتامينونه لکه (B B1 B2 B6) ډيره ښه او غوره سرچينه گڼل کيږي.

محمد ظاهر جبار خېل

په عمومي ډول د شنو لوبيا د دانو جوړښت په لاندې ډول دی : د وچې دانې ترکیبی موادو فیصدي

اوبه ۱۱%

پروتین ۲۲%

شحم ۱.۶%

کاربوهایدرېت ۵۷.۶%

فایبر ۴%

معدني مواد ۳.۶%

د لوبيا طبي گټې:

۱: هغه ناروغان چې د زړه له ناروغيو څخه شکایت کوی لوبيا ورته گټه رسوي .

۲: زړه تقويه کوي.

۳: لوبيا په خپل ترکیب کی يوه کيمياوي ماده لری چی ازوئیت نومیږی د زړه نور مال فعالیت ډاډمن کوي.

۴: گردی تیزی لپاره ښه دی او د گردی تیزی لیری کوي.

۵: سینه او سږی نرم کوي.

۶: اضافی اوبه د بدن څخه خارجوي.

۷: جنسی قوت تحریکوي.

۸: د وینې کلسترول کموي.

۹: د سرطان ضد دي.

۱۰: د وینې فشار لږی کوي.

۱۱: لوبيا د خارجي استعمال لپاره ملهم ورڅخه جوړوي او د زخمونو د پاسه يې ږدی ترڅو التهاب يې کم کړی.

۱۲: د لوبيا په خوړلو سره اولاد عقل مند پیدا کيږی.

۱۳: همدارنگه لوبيا نورې گټې هم لری چې بولي زیاتوی شیدې زیاتوی بلغم بیلوی حیض راولي بدن قوی کوی وینه ډیروی رنگ ته ښکلا وربښي او د ملا او پښتورگو درد ته فايده رسوی.

محمد طاهر جبار خېل

د لوبيا نباتي ځانگړتياوې : Botanical description of bean

لوبيا يوکلن معمولی بوټی دی او د پېژندل شویو حبوباتو له جملې شمیرل کیږی په همدې یو کال کې خپله جسمي او جنسي وده بشپړوي زمونږ په هېواد کې یې اوس کرنه زیات رواج لري.

لوبيا د (Fabaceae) فامیلی پورې اړه لری چې علمي نوم یې Phaseolus vulgaris دی او د شنو لوبيا ډولونه سلگونو نه رسیږی د لوبيا ډولونه د لوړوالي له نظره په دوه ډوله دی : ټیټ قد لرونکی او لوړ قد لرونکی.

الف: Bush type or (Dwarf type)

دغه نباتات ټیټ قد لری چې ارتفاع یې ۲۰-۶۰ سانتي مترو پورې رسیږی چې ژر رسیدونکی او محدوده نمو لري چې په گرمو سیمو کې ښه وده کوی.

ب: Pole type (Runner bean)

نامحدوده نمو لری او امکان لری چې ۲-۳ مترو په ارتفاع پورې رشد وکړی په دې کې د لوبيا هغه انواع شاملې دی چې لنډو او اوږدو ورځو ته ضرورت لری او په سړو سیمو کې ښه وده کوی د لوبيا ټولې نوعې په دوه عمده جنسونو پورې اړه لري.

۱: د (Phaseolus) جنس د امریکایي کلکو تخمونو ډولونه په کې شامل دي.

۲: د (Vigna) جنس د اسیایي ډولونه په کې شامل دي.

د امریکایي ډولونو پوښ پلن او څوکه یې لوړه وی چې (۴-۸) داني تخمونه لری چې تخمونه یې کلک وی . د اسیایي ډولونو پوښ یې نري او هم وړوکي وی چې ډېری داني لري.

(ټیټ قد لرونکي لوبيا)

(لوړ قد لرونکي لوبيا)

محمد طاهر جبار خیل

د لوبیا تکسانومی : Taxonomy of bean

Kingdom: plntae (phyta)

Division: Angiosperms (spermatophyte)(Seed plant)

Class: Eudicots (Cotyledon)

Subclass: Rosids (Dicotyledon)

Order: Fabales

Family: Fabaceae

Genus: Phaseolus

Species:P. Phaseolus (spp)

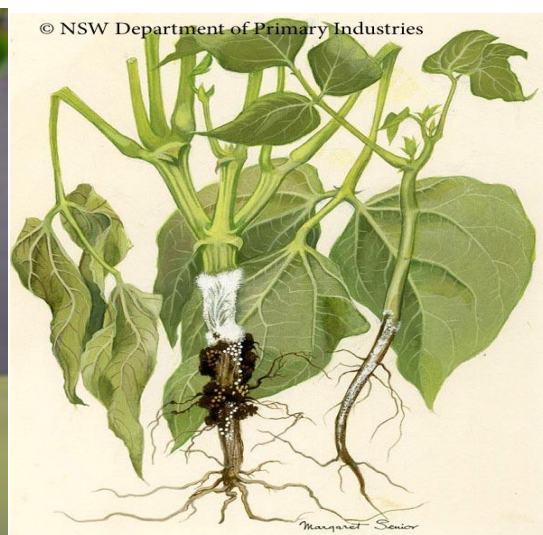
Scientific name: Phaseolus spp

محمد طاهر جبار خېل

همدارنگه لوبيا دوه مشيمه يی (Dicotyledon) نبات دی چې د مختلفو برخو څخه جوړ شوي دي چې په لاندې ډول دي.

۱: ريښه : Root

دا نبات د يوې اصلي ريښې لرونکی دی کوم چې په خاورو کې تر يو متر ژوروالي ودهاو نمو کوي څو جانبي (اړخينی) ريښې لري چې په خاوره کې تر ۱۵ سانتي متره پورې نفوذ کوي.

د فرعی ريښو (Lateral roots) د پاسه قهويي رنگه او نامنظم رنگ لرونکي ناجيلونه وجود لري چې د نايټروجن نصب کونکي دي چې په کرنيز تناوب کې د ځمکې (خاوره) د حاصلخيزی لپاره ډېر گټور دي . د لوبيا په ريښو کې يو ډول باکټريا پيدا کيږی چې د هوا نايټروجن ځمکې ته جذبوي چې په پايله کې د لوبيا د چټکې ودې سبب گرځي نوموړي باکټريا په سودا گريزه توگه هم پيدا کيږي.

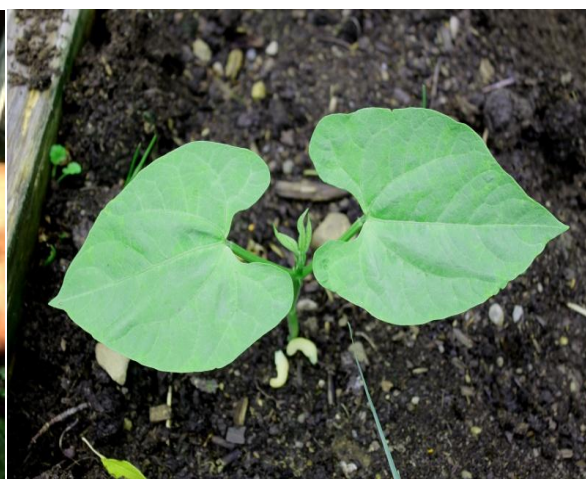
۲: ساقه : Stem

د لوبيا د Bush type په نوم ورايتی د بوټو د تنو اوږدوالي د ۶۰ سانتي متره څخه تجاوز نه کوي کله چې خوشه (محور) او انتهايي گل بنکاره شي نو د ساقې اوږدوالي توقف کوي په عوض يی شاخونه او پانې زياتيري او د لوبيا د Pole type په نوم ورايتي کي تني د ۲-۳ مترو پوري وده کوي.

۳: پانې : Leaf

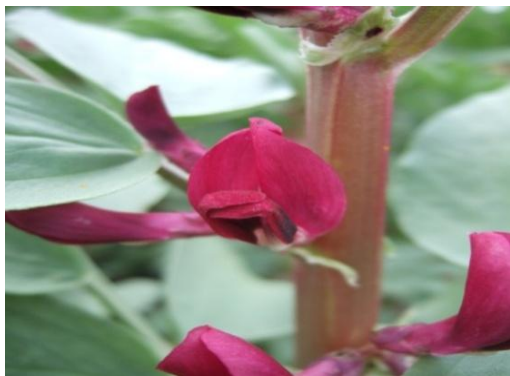
د لوبيا دوه لومړنۍ پانې ساده او باقي پانې يې مرکبي او درې پانيزه وي پانې لکه د چرکې هگی په شکل او کوچنی وي . د پانو رگونه يې منشعب او په ډول ، ډول شکلونو سره په مختلفو بوټو کي ليدل کېدلای شي.

محمد طاهر جبار خېل

۴: گل : (Flower)

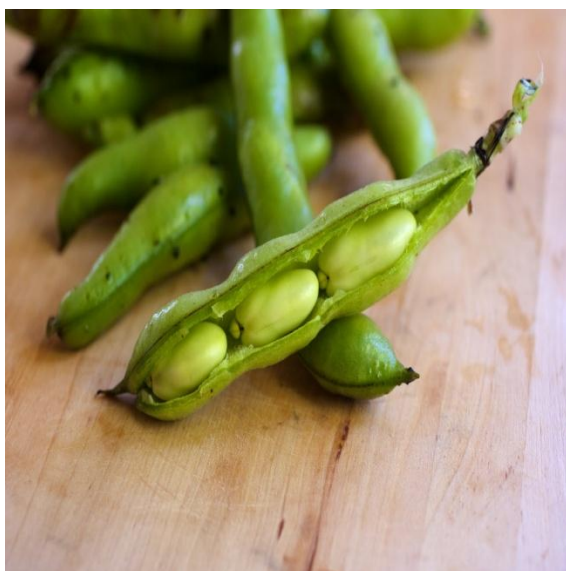
ددې نبات گلونه په مختلفو رنگونو لکه سپین ، سور او بنفش ته مائل رنگونو سره لیدل کېږي او د محور د پاسه د (۲-۸) گلونه منځ ته راځي چې په عینې حال کې له بنکته څخه پورته خوا ته غوړیږي . (۱۰) د تذکیر آلي لري چې ۹ سره نښتي وي او به مرکز څخه یی د تانیث آله بهرته راوځي .

۵: مېوه يا پلي : (Fruit)

په مختلفو لوبياؤ کې د مېوي د پوښ شکل توپير لري د پوښ اوږدوالي معمولا ۷-۲۰ سانتي مترو پورې وي چې د ۴-۶ او يا له دې څخه زيات شمير دانو لرونکي وي.

د شنو لوبيا پوښ وتلي او خورند وي او په مختلفو ډولونو کې يو له بله سره فرق لري لکه پروت ، مستقيم ، پلن يا استوانه يی په شکلونو سره وجود لري او مېوه د پوښ په داخل کې موجوده وي.

۶ : دانه : Seed

د لوبيا دانه د تخم د رشد او نمو څخه لاسته راځي داني يې د ځيني خوراكي موادو لکه نشايسته ، شحم او پروتئين لرونکي دي داني (تخمونه) يې د رنگ له نقطې له نظره تور ، سره ، سپين ، قهوه يی او ژير وي د داني اوږدوالي يې (۷-۱۶) ملی متره پورې رسيري د لوبيا د (۱۰۰) دانو وزن يې (۲۰-۶۰) گرامو پورې رسيري.

د لوبيا ډولونه: Beans species:

لكه څنگه چې مو مخکې وويل چې لوبيا د دانه ايزو نباتاتو په ډله کې لومړي مقام لري چې مختلف ډولونه يې زمونږ د گران هيواد افغانستان او د نړۍ په مختلفو سيمو کې کرل کېږي چې په مناسب مقدار محصول ترې په لاس راځي . چې مختلف ډولونه يې د نړۍ په مختلفو برخو کې کرل کېږي چې په لاندې ډول دي.

۱: شنه لوبيا: (Phaseolus vulgaris) (Green bean)

ددې نوعې لوبيامنشاء مرکزي او جنوبي امريکاده په ۱۶ قرن کې دهسپانيانو او پرتگاليانو په زريعه اروپاته يوړل شو. د انبات دشنويزار عتی لوبياپه نوم ياديږي چې داصلي او فرعي ريښولرونکي دي.

په بوټه ايزو ډولونو کې يې د تنې اوږدوالي ۶۰ سانتي مترو څخه تجاوز نه کوي او په غزیدونکي ډولونو کې يې د تنې اوږدوالي د ۲-۳ مترو پورې وده کوي د پوښونو طول يې د ۷-۲۰ سانتي متره چې لرونکي د ۴-۶ دانو وي . او د تودخي مناسبه درجه يې د ۲۰-۲۹ ساتي گراد پورې ده. په گرم سيمو او نيمه گرم سيمو کې د خاورې په مختلفو انواعو کې کرل کېږي او مناسب محصول توليدوي .

۲: سپين لوبيا (Phaseolus lunatus) (Lima bean) (White bean)

د سپين لوبيا منشاء جنوبي امريکا (گواتيمالا ، برازيل ، پيرو) دي . دا نبات په ۱۹ قرن کې اروپا ، افريقا او آسيا ته وارد شو چې زياتره په امريکا کې کرل کېږي . معمولا وروسته پخېدونکي ډولونه يې پلن سپين او غټ تخمونه لري چې د ارقامو له مخې ويل کېږي چې له پيرو څخه منشا اخيستي ده . ژر پخېدونکي ډولونه يې د گردو لږ پلنو او رنگه دانو لرونکي دي . نوموړو ارقام احتمالا کېدای شي له مکسيکو څخه منشا اخيستي وي.

سپين لوبيا علوفه يې دي او په يو کلن، دوه کلن او څوکلن ډولونو سره پيدا کېږي گلان يې سپين، شين ، بنفش او سور ته مایل ليدل کېږي. د وده ايزي دورې اوږدوالي يې د نوعې د ورايټي

محمد ظاهر جبار خېل

پور اړه لري چې عموماً د ۸۰-۱۵۰ ورځو ته رسيزي چې مناسب pH يې د خنثی په شاوخوا کې دی او د یخنی په وړاندې یو حساس نبات دی او د ناوړه شرایطو په وړاندې یې مقاومت هم یو څه لږ دی

۳: خنجري لوبيا : (Convalvia ensiformis)

دا نبات د لرغوني مکسیکو څخه ۳۰۰۰ کاله مخکې له میلاد څخه په لاس راغلي دی او د مرکزي او جنوبي امریکا اصلي نبات دی. او په پراخه پیمانه د ټولې نړۍ په گرم سیمو کې یې پراختیا موندلې ده. خنجري لوبیا یو بوټه ایز او ولاړ نبات دی چې ۱-۲ متره په ارتفاع سره طول لري. اصلي ریښه یې په آسانی سره خپرېږي چې په خاوره کې تر ۱۵۰ سانتی متره نفوذ کوي چې تنې یې علوفه یې او خورې وړې (منشعې) دي. گلونه د فرعي تنو دپاسه تشکیلېږي. په هر پوښ کې ۸-۱۸ دانې وي چې سپین رنگ لري. او د ۱۰۰۰ دانو وزن یې په حدود کې د ۱۰۰۰-۲۰۰۰ گرامه دی. او ټولې وراثتي یې په گرم سیمو شرایطو کې ښه وده کوي.

۴: علوفه ای لوبیا : (Dolichos Uniforms Syn D Lablab)

د دې لوبیا منشاء د افریقایي غرونو لری ده او له هغه ځای څخه بیا د آسیا جنوب شرق ته راورل شوي دي د دې نبات زیاته جغرافیایي خپرېده په هند ، مصر ، سوډان ، او ایتوپیا کې ده . یو کلن ولاړ او پورته خواته غزیدونکي علوفه ای نبات دی تنه یې د کمې ودې په صورت کې د ۳-۵.۱ مترو په شاوخوا او د ودې پر وخت ۵-۱۰ مترو پورې ارتفاع لري . او د تنې رنگ یې شین په نظر معلومیری پانې یې غټې معلومیری او درې پانیزی دی گلونه د یو اندازه فاصلو پر اساس د تنو او پانو تر منځ قرار لری چې رنگ یې سپین ژیر او بنفش دی او گل ورکونه یې له بنکته څخه پورته خواته پیل کیږی میوه یې پوښ او طول یې له ۱۱ سانتي مترو څخه ډیر دی هر پوښ که ۲-۵ پوری کوچنی دانی لری چې رنگونه یې سپین قهويي او تور دی او در ۱۰۰۰ دانو وزن یې هم له ۱۰۰۰ گرامو څخه ډیر دی دا نوعه لوبیا گرمي خوبونکي دي چې د تیغ وهلو لپاره یې مناسبه او مطلوبه د تودوخي درجه ۲۰-۳۰ سانتي گراد دی.

۵: مخملي یا بنگالي لوبیا : (Mucuna adans)

دا نوعه لوبیا له آسیا جنوب څخه منشاء اخیستی ده چې د لومړي ځل له پاره په پخواني هند کې اهلي شول . او بیا وروسته برما ، چین او جاپان ته یورل شول د جغرافیه له نظره خپریدل یې محدود دی او یواځې په گرمو سمو لکه : په هند او جاپان کې کرل کیږي . دا نوعه لوبیا د یو متر ارتفاع لرونکي او په غټو فارومونو کې د ۴-۱۰ متره پورې ارتفاع یې زیاتوالي مومي . پانې یې درې پانیزه او د چرکې هگې د شکل په څېر دی . میوه یې تېره څوکه لری د کومې په وسیله چې د حیواناتو له خطر څخه په امان کې وي . چې دانه یې په لاندې ډول ده.

(۲۰-۲۵)٪ پروټین

(۲۹-۵۲)٪ کاربوهایدریت

(۲-۵)٪ شحم

(۳-۴)٪ معدني مواد

۶: مټ لوبیا : (Vigna aconitifolius)

دا نوعه لوبیا د هند د نیمه وچو سیمو څخه منشاء اخیستی ده او په آسیا کې د دانو په منظور په ځانگړي توگه او یا د باخري او ږدو سره په مخلوط ډول کرل کیږي . د لنډو ورځو نبات دی او تر یوه حده پورې منشعبي تر ۳۰ سانتي مترو پورې وده کوونکي تنې لري . گلان یې خاکستري یا تور وي.

۷: ادزوکي لوبيا : *Vigna angularis*

دانوعه لوبیالاتر اوسه دجاپان اوچین څخه بهرندي کرل شوی یوکلن ولاړ نبات دی چی روښانه زیر او دغنجوپه شکل گلان لری پوښونه یی ۱۰ سانتي متره طول او ۱۰ دانوپه شاوخواپه سورقهوه یی یاتوررنګه دانی په کی قرار لری.

Adzuki – Bean

۸ : تپاري لوبيا : *Phaseolus acutifolios* (Tepary bean)

دا نوعه لوبيا د مکسيکو په شمال کی اهلي شوي دي او په پراخه پيمانه سره د امريکا په جنوب غرب سيمو کی کرل کېږي . د دی لوبيا خاصه ځانګړتيا دا ده چې ژر پخيزي او د وچوبي په وړاندې مقاوم دي نو فلهدا دا لوبيا د گرم سيرو او چو سيمو د ډېروبا ارزښته حبوباتو څخه شميرل کېږي پانې يې پلني ، اوږدې او د ۵-۹ ساتي مترو په طول پوښ لري ، چې په منځ کې يې سپيني ، قهوه ای يا توري داني وجود لري.

محمد ظاهر جبار خېل

۹: سره لوبيا : (Red bean):Phaseolus calcaratus)

دا نوعه لوبيا د هماليا ، مرکزي چين او برما د گرم سيرو سيمو بومي نبات دی په فلپين ، برما ، هند ، ايران ، افغانستان او چين کې يې له وچو دانو څخه د خوراک په توگه گټه اخستل کېږي . يو کلن ولاړ نيمه ولاړ يا زغليدونکي تنې لري چې د تنو اوږدوالي يې د ۳۰-۱۰۰ سانتي مترو پورې رسيږي . پانې يې درې پانيزه او لوړ پوښونه لري چې د ۸-۱۲ دانو لرونکي دي د ۱۰۰ دانو وزن يې ۸-۱۲ گرامو پورې دی.

۱۰: چشم بلېلي لوبيا : Vigna sinensis

د دې نوعې لوبيا منشاء افريقا ده او له دې ځای څخه هند ، چين ، شمالي او مرکزي امريکا ځيني برخو ته انتقال شول . تنکی او تازه داني او نا رسيدلي پلي يا پوښونه تر گټې لاندې نيول کېږي او کله کله په امريکا کې له هغې څخه کنسرو جوړوي او د نړۍ په سطحه د ۱.۵-۲ ميلونه ټنه وچې داني توليدوي د چشم بلېلي لوبيا څخه د شني سرې ، علوفې او د شنو پوښونو په توگه هم گټه اخيستل کېږي.

د لوبيا توافق: Bean adaptation:

۱ : اقليمي شرايط (د ودې اغيزمن عوامل) Climate factors

لوبيا د گرم موسم نبات دی چې مناسبه حرارت د لوبيا د رشد له پاره د (۲۵-۲۹) سانتي گراډه حرارت حدودو په منځ کې ده چې د (۴۰) سانتي گراډ څخه د حرارت درجې څخه پورته دانه نه تشکیلوي او د (۱۵) سانتي گراډد حرارت درجو څخه په ټيټه حرارت درجه کې رشد (وده) نه شي کولای. لوبيا د لنډو ورځو نباتات دي او يو څه انداره سيوري زغملې شي چې د مکملې ودې له پاره (۱۲۰-۱۳۰) ورځو ته ضرورت لري . شنه لوبيا د لږ رطوبت سره ښه مقاومت کوي مگر په وچو شرايطو کې يې توليد کميزي . وچه او گرمه هوا خصوصا د گل کولو په وخت کې د دې سبب کېږي چې صحيح پلي جوړ نه کړي يعنې په دې وخت کې د وچې هوا سره حساس وي.

بهترين ځای د کرلو له پاره هغه ځای دی چې د فصل په اخر کې يعنې (کله چې فصل سرته ورسيزي) باران ونه شي . د اکثر و لوبيا ډولونو د دانې پوښ د اوبو په مقابل کې غېر قابل نفوذ دي د باد د جريان په وخت کې ذخيره کوي يا گرمو ذخيره خونو کې يې ساتي تر څو چې پوش نور هم سخت شي . زيات بارانونه د گل د رژيدو باعث گرځي او په مرضونو اخته کېږي . د خاورې مناسب PH دغه نبات له پاره د ۶-۷ پورې دی.

سره له چې شنه لوبيا په هر ډول اقليمي شرايطو کې وده کوي خو په توده هوا کې يې ښه او حاصل يې په زړه پورې وي . په دوبي په تېره بيا په ماسپينين کې بايد د لوبيا له پاره سيوري له نظره ونه غورځول شي.

۲: خاوره Soil:

لوبيا په داسې خاورو کې ښه شنه کېږي کوم چې د ډيرې حاصلخېزې لرونکې وي چې دا ډول خاورې د اوبو او د هوا د نفوذ د مننې ډېره وړتيا لري.

يو شمېر لوبيا لکه : چشم بلېلي لوبيا هم لکه د نورو حبوباتو په شان د رانزوييم باکتریا سره د گډ ژوند تېرلو د نايټروجن په نصب باندې قادره دي نو په همدې اساس مولبيډيم ، کوبالت ، مس او فاسفورس ته اړتيا لري له نايټروجن څخه د نبات د ودې په مرحله کې گټه اخيستنې د هغه د گل د مرحلې پر تله محصول باندې ډېره زياته اغيزه کوي.

همدارنگه شنه لوبيا په مختلفو خاورو کې شنه کېږي هغه خاورې چې ښه تهويه او زيات عضوي مواد ولري د دې نبات له پاره غوره گڼل کېږي . او هغه خاورې چې کلکې وي نبات کښت کمزوري کوي.

هغه لوم خاوره چې کاملا حاصلخيزه ، ښه زهکشي شوي او زيات هيومس ولري د لوبيا د کرلو له پاره ترجيح ورکول کېږي . هغه خاورې چې تېزابي وي بايد گچ ورکړل شي او د زيات گچ ورکولو څخه بايد ډډه وشي . او په هغو ځايونو کې چې د خاورې ناروغي وجود ولري شنه لوبيا بايد هلته د يو يا دوه ځلي کرلو څخه وروسته بايد بيا پنځه (۵) کاله وروسته وکرل شي (يعنې ۵ کاله کرنيز تناوب ورکړل شي) شنه لوبيا عملا په مختلفو خاورو کې کرل کېږي . په کاليفورنيا کې په پېټ (Pet) خاورو کې کرل کېږي او په زړه پورې نتيجه يې ورکړی ده په گنګل کېدونکي سيمو کې ژر رسيدونکي وراثتوگانو ته په نرمو خاورو او لوم نرمو خاورو ته ترجيح ورکول کېږي او متوسطه رسيدونکو وراثتي گانو ته درنې خاورې گټورې دي . شنه لوبيا په اکثره سيمو کې د نايټروجن په زياتوالي سره ښه عکس العمل بڼی که څه هم نوموړې ځمکه په تکراري ډول د کښت لاندې هم ونيول شي.

۳: د نايټروجن نصب :

شنه لوبيا د نايټروجن په نصبولو کې ضعيف دي مطالعاتو رابښودلې ده د نبات په بندونو کې د کاربوهايډرېټ نه موجوديت د نايټروجن نصب محدودوي . د شنو لوبيا په وراثتو کې د نايټروجن په نصبولو کې تر هغه وخته اختلافات موجود وي چې تر څو پورې گل رشد (نمو) نه وي کړي.

د لوبيا کرنيزې عملې : Cultural practices of bean

۱: د ځمکې چمتو کول (بستر جوړول) : Seed bed preparation

د لوبيا د کښت له پاره ځمکه په داسې طريقې سره آماده شي چې د تبغ وهني او زرغونيدلو له پاره غوره محيطي شرائط ولري. او اجازه ورکړي تر څو رېښې ښه وده وکړي او خوراکي عناصر په ډېره اسانۍ سره جذب کړي.

او همدارنگه کله چې سره هوا او گنگلونه په بشپړه توگه مات شي او خاوره توده شي د شنه لوبيا د کرلو له پاره مناسب وخت گڼل کېږي. ځمکه بايد دې په مني تياره او (۳۹) سانتي متره په اندازه ژوره واپړول شي د حيواناتو زړه سره (کود) دې د خاورې سره گډه شي خاوره له کر څخه مخکې بايد په بشپړه توگه پسته شي. که چېرې خاوره تېزابي وي نو په خاوره کې دې په مناسبه توگه چونه گډه شي. قطارونه دې (۴۰-۵۰) سانتي مترو په فاصله جوړ شي. د بوټو تر منځ واټن دې تر (۱۰) سانتي مترو پورې په نظر کې ونیول شي او همدارنگه په يوه ساحه کې دې له دوو څخه زيات لوبيا ونه کرل شي. ځمکه بايد ښه قلبه شي دا چې لوبيا د ډېرو سطحي ريښو لرونکي دي د ډېر حاصل په نتيجه کې د باد او باران له امله زيانمن کېږي.

د تجارتي توليد له پاره د شنو لوبيا تخمونه بايد په لوړو بسترو کې وکرل شي. عنعنوي کرنه کې تخمونه (۲-۲.۵) سانتي متره په خاوره کې ژور کرل کېږي چې په يو سوري کې بايد درې (۳) دانې تخمونه واچول شي چې د شنه کېدلو څخه وروسته کله چې بوټي ځوان شول په سوري کې بايد ۲ بوټي پرېښودل شي. په کرونده کې چې د بوټو سره يې لږکې لگول کېږي د بوټو تر منځ يې فاصله (۱۵) سانتي متره فاصله پرېښودل شي. او د قطارونو تر منځ (۹۶) سانتي متره واټن پرېښودل کېږي. په تجارتي کرنه کې د بستر له مرکز څخه مرکز ته يو (۱) متر فاصله نيول کېږي او په هر بستر کې دوه قطاره بوټي کرل کېږي چې د قطارونو تر منځ واټن (۴۰) سانتي متره او د بوټو تر منځ (۳۰) سانتي متره واټن پرېښودل کېږي چې په دې ترتيب سره په يوه جريب کې ۱۲۰۰ بوټي کرل کېږي.

د کرلو څخه مخکې ځمکه بايد د ډسک په واسطه کاملاً نرمه شي او د هغې څخه وروسته کومې لوتې چې ډسک پواسطه منځ ته راغلي وي د کلتيواتور پواسطه يې ښه ميده شي تر څو خاوره د کرلو لپاره مکمله پاکه او نرمه شي دې ته مو بايد پام وي چې تخمونه د کرلو څخه مخکې بايد د کيمياوي موادو سره معامله شي. لوبيا د جوانه وهلو له پاره ۱۵ سانتي گراډه حرارت درجې ته ضرورت لري. لوبيا په پسرلي کې د کنگل ختمېدلو څخه وروسته کله چې د خاورې حرارت درجه ۱۲-۱۶ سانتي گراډه وي کرل کېږي. د هېواد په جنوبي سيمو کې چې هوا سره وي په پسرلي کې کرل کېږي چې کرل يې د قطارونو په شکل سرته رسېږي. تخم بايد ۲-۳ سانتي متره پورې په خاوره کې ژور ښخ شي. د لور قد لرونکي بوټو له پاره بايد تکيه جوړه شي او تکيه جوړونه بايد د گل نيونې څخه مخکې بايد صورت ونيسي مگر د ټيټ قد لرونکي بوټي اتکاء ته ضرورت نه لري. ټيټ قد لرونکي بوټي نظر لور قد لرونکو بوټو ته ژر حاصل ورکوي. او دغه وخت د ۴۰-۵۰ ورځو د کرلو څخه وروسته په حاصل راځي يعنې خپل نمو ای ودې له پاره د ۴۰-۵۰ ورځو ته ضرورت لري.

د لوبيا تيبټ قد لرونکي نبات د حاصل ورکولو ډېر کم وخت دی د دې له پاره چې دايمي توليد ولرو د لوبيا کرل د هر دوو يا دريو هفتو وروسته کرل صورت ونيسي . شنه لوبيا د کنگل نيوني څخه اته (۸) هفتي مخکي هم کرلي شو . همدارنگه لور قد لرونکي لوبيا خپل نمويی ودې له پاره ۶۰-۷۰ ورځو ته ضرورت لري . دلور قد لرونکي لوبيا و د حاصل ورکولو توان ډېر دی کله مو چې لور قد لرونکي لوبيا وکرل تر هوا سریدو پوري په دوامداره توگه حاصل ورکوي.

په عومي ډول د لوبيا کرل په دوه ډوله دي چې په لاندې ډول دي.

۱: په خالص ډول ۲: په مختلط ډول

په خالص ډول د لوبيا کرل په درې ډوله صورت نيسي

۱: د لاس په واسطه د لوبيا د تخم کرل :

د لاس پواسطه د تخمونو شيندل د نامناسبو طريقو څخه ده چې په دې کې د تخم له پاره هېڅ ډول نظم او ترتيب د ځمکې (خاوري) پر مخ شيندلو له پاره نه وي دغه ډول کرلو څخه علاوه ټول کرنيز عمليات لکه : خېشاوره ، د اوبو تنظيم ، رنگړي کول ، خاوري نرمول او خاوره ورکول بوتو ته او نور عمليات غېر ممکن کوي . د دې تر څنگ يو اندازه تخم بي ځايه په مصرف رسيري.

۲: په کپه يي ډول د تخم کرل :

په دغه سېستم کې وياله وهل کېږي او په هغه کې يو يا څو دانې تخمونه اچول کېږي دغه سېستم د لوبيا له پاره ډېر گټور نه دی . او گټه يي دا ده چې په يو معينه اندازه تخم کرل کېږي او د تخم د ضايعاتو مخه نيول کېږي.

۳: د قطارونو په شکل د تخم کرل :

په دغه طریقه کې تخمونه په منظم ډول په قطارونو باندې په موازي ډول په معینه فاصله قرار لري کرل کېږي . د هر قطار فاصله ۹۰ سانتي متره او د بوټو تر منځ ۱۵-۴۰ پورې فاصله په نظر نیول کېږي او د ۲.۵-۷.۵ په ژوروالي سره کرل کېږي او ټول کرنیز عملیات ورباندې په صحیح ډول صورت نیسي . او کولای شو چې د قطارونو تر منځ وړې ویالې جوړې شي چې د دې ویالو په مرسته بوټي په منظم ډول اوبه کړو او هم په دې طریقه کې اوبه کمې په مصرف رسېږي او د لږو اوبو پواسطه کولای شو چې ډېره ساحه اوبه کړو او د خاورې د کلکېدو څخه مخنیوي وکړو چې په نتیجه کې نبات په آسانی سره شین شي او هم په دې طریقه کې کم تخم استعمالېږي . او د لوبیا د کرلو له پاره مناسبه طریقه ده.

د قطارونو په شکل د تخم کرل

د لوبیا مختلط (ګډ) کرل :

معمولا شنه لوبیا د جوارو ، کچالو، قهوه او باقلي سره کرل کېږي په دغو نباتاتو کې رقابت د کرلو د سپېستم سره فرق کوي . او هم د اړوند فصل اوږدوالي پورې اړه لري .

د مختلط کرلو ډولونه :

۱: په منظم ډول مختلط کښت ۲ : د وخت د تغیر مختلط کښت ۳: مخلوط مختلط کښت

۱: په منظم ډول مختلط کښت : Row inter cropping

په دغه سپېستم کې لوبیا او جوار په معلومو قطارونو کې په معلومو فاصلو په نسبي وختونو کې کرل کېږي.

۲: د وخت د تغیر مختلط کښت : Rely cropping

دا هغه سپستمونه دي چې نباتات په کې ګډ ډول کرل کېږي (یعنې دوه ډوله نباتات) چې معمولاً دوهم کرنیز نبات یې لوبیا دي. لومړي نبات چې ګل وکړي نو بیا دوهم کرنیز نبات یعنې لوبیا کرل کېږي.

۳: مخلوط مختلط کښت : Mixed cropping

په دغه سیستم کې نباتات په مخلوط ډول سره کرل کېږي او په معلومو قطرانو کې نه کرل کېږي دکرلو په دغه طریقه کې معمولاً ددووڅخه زیات نباتات کرل کېږي مثلاً جوار، لوبیا اوباقلی کرل کېږي.

۲: د کښت وخت : Seeding time

د لوبیا ټول ډولونه باید په خپل وخت کې وکرل شي. ټیټ قد لرونکي لوبیا په هغو ځایونو کې چې هوا یې گرمه وي د دلوي او حوت میاشتو کې کرل کېږي. او په یخو ځایونو کې د لور قد لرونکي لوبیا تخم د حوت د میاشتي نه تر جوزا پورې کرل کېږي.

۳: د تخم اندازه : Seeding rate

هغه تخمونه چې د کرلو له پاره کارول کېږي د هغوی د رطوبت اندازه باید ۷-۱۰ فیصده وي ځکه هغه تخمونه چې د شنه کېدو فیصدي یې د ۷-۱۰ څخه ټیټه وي هغه نه شنه کېږي. که چېرې د کرلو څخه څو ورځې مخکې د لوبیا تخم په مرطوب ځای کې کېښودل شي نو دا د شنه کېدو سره مرسته کولای شي چې دا غوره طریقه ده. هغه تخمونه چې د کرلو له پاره کارول کېږي باید په بوجیو یې فشار رانه شي او په ځای کې زېرمه شوي وي. که چېرې د تخمونو پوښ مات شي یا درز یې کړي وي د هغه تخمونو څخه کاربوهایدریت راوځي چې د کرلو څخه وروسته خوسا کېږي. هغه ډولونه یې چې تاگونه تولیدوي (یعنې تکي ته چې ضرورت لري) د یو جریب له پاره ۶-۸ کیلو گرامه تخم سپارښتنه کېږي. او هغه ډولونه چې بوټي تولیدوي په یو جریب کې ۱۶-۱۸ کیلو گرامه تخم سپارښتنه کېږي. [۴]

په وچو سیمو کې تخمونه د مرطوبو پرتله کم وکرل شي.

او همدارنگه د ۱۰۰ متره مربع ساحي له پاره ۶۰۰ گرامه تخم په نظر کې نیول کېږي.

۴: اوبه کول : Irrigation

کله چې لوبيا په گلانو پېل کوي بايد منظم اوبه شي او همدارنگه د نبات په شاوخوا کې د اوبو د ډنډېدو څخه مخنيونې وشي.

د کافي اوبو مقدار او د هغې توزيع د لوبيا د کښت له پاره ضروري گڼل کېږي . د شنو لوبيا د اوبو مقدار او مدت د خاورې په رطوبت ، اقليمي شرائطو او د نمويي فصل په اوږدوالي پورې اړه لري . معمولا شنه لوبيا د ۳-۵ ځلې پورې خړوبوي او هر ځلې په هر هکتاره ۸۰-۱۰۰ ملي متره پورې اوبه ورکوي(يعنې خړوبوي يې). دې ته مو بايد پام وي چې د شنو لوبيا ريښې ډېرې ژورې نه ځي يعنې سطحي دي چې ډېرې اوبه د حاصل د کموالي باعث گرځي يعنې د نمويي فصل په جريان کې ډېر ځلې اوبه نه شي.

او بايد د ضرورت په وخت کې اوبه شي . او همدارنگه د گل کولو په وخت کې زياتو اوبو ته ضرورت لري که چېرې په دغه مرحله کې اوبه ډېرې يا کمې شي نو د گلانو د رږډلو باعث گرځي.

يا په بل عبارت شنه لوبيا سطحي ريښې لري نو په همدې اساس زياتو اوبو ته اړتيا لري خصوصا د گل ، پلي او د مېوې نيولو په وخت کې د لوبيا فصل ته زياتې اوبه ورکړل شي.

شنه لوبيا د نورو بوټو پرتله اوبو ته لږه اړتيا لري ، که چېرې د اورښت په فصل کې کرل کېږي، له خړوبولو پرته روزل کېږي ، د افغانستان په شرايطو که خړوب نه شي حاصل نه ورکوي.

۵: سره (کود) : Fertilizer

د حاصل د زياتوالي له پاره دې عضوي او کېمياوي سرې تطبيق شي عضوي سره (حېواني يا نباتي) د تلخه کرلو څخه مخکې په ۱۰۰ متر مربع ساحه کې ۱۰۰۰ کيلو گرامه واچول شي .

کېمياوي سره (NPK) په ۱:۳:۱ تناسب استعمال شي .

نايټروجن : ۶۰۰ گرامه

فاسفورس : ۱۸۰۰ گرامه

پوټاشيم : ۶۰۰ گرامه

په هره ۱۰۰ متره مربع ځمکه کې بڼه مناسبه ده چې د سرې پورتنۍ اندازه استعمال شي.

لوبيا د نورو دانه ايزو نباتاتو په شان د فاسفورس او پوټاشيم لرونکو سرو سره بڼه توافق لري. معمولا د خزان په فصل کې يا د ژمي په اوږدو کې ۳۰-۴۰ ټنو پورې حېواني سره په يو هکتاره ځمکه کې استعمال شي.

۶: د هرزه بوټو کنترول : Weed control

د لاس په واسطه للون کول تر ټولو ښه طریقه گڼل کېږي . که چېرې وغواړو چې هرزه بوټي په پټي کې پیدا نه شي نو باید د فصل د کرنې څخه مخکې د Treflan ۰.۲-۰.۳ لیتره په یو جریب کې استعمال شي نو د هرزه بوټو به څخه مخنیوي وشي.

که چېرې د لوبیا په فصل کې د قطارونو تر منځ کافي فاصله وجود ولري نو په مېخانيکي توگه کولای شو چې اسانۍ سره هرزه بوټي کنترول کړو . د ټول نمويي فصل په جريان د هرزه بوټو کنترول د ۲-۳ ځلي پورې کفایت کوي . د هرزه بوټو د کنترول له پاره باید د کرلو څخه مخکې Treflan او (EPTC) استعمال شي . د شنو لوبیا د شنه کېدو څخه مخکې کولای شو چې (دي نېټرو ۳-۶ گیلو گرام په هکتار ځمکه کې استعمال شي. د هرزه بوټو (ناموخي بوټي) کنترول باید په منظم ډول تر سره شي د مېخانيکي کنترول چلند کې باید کوشش وشي چې د نبات سطحې رېښو ته زیان ونه رسېږي.

۷: د حاصل راټولول او اداره :

د حاصل اخستل په مناسب وخت کې د حاصلاتو د زیاتوالي سبب گرځي او حبوبات هغه وخت راټولېږي چې فزیولوژیکي پخېدو ته ورسېږي یعنې کله چې یې وده ودرېږي.

او همدارنگه د گل د نیولو څخه ۱۷-۲۵ ورځې وروسته حاصلات ټولېږي . ټول پلي باید په هغه وخت ټول شي چې دانې یې روښانه شین رنگ ولري غوښین وي او دانې یې شني وي . که چېرې تر ډېر وخت پورې پرېښودل شي نو د دانو کیفیت یې خرابېږي او خپل روښانه رنگ د لاسه ورکوي . پلي مخکې له دې چې د ورځو په اوږدو کې هوا گرمه شي ټول شي او د هغې وروسته په یوه ټوکړۍ کې واچول شي او لاندي یې یو لوند ټوکر واچول شي تر څو رطوبت د لاسه ورنه کړي او په سیوري کې کېښودل شي . کله چې په شنه حالت ټول شي باید په ۲۴ ساعتونو کې په تازه ډول مصرف ورسېږي . او همدارنگه کولای شو چې په صفر سانتي گراد کې چې رطوبت د (۹۰ - ۸۰)٪ پورې وي د زیات وخت له پاره نڅیره کړو چې شنه لوبیا د کوټي په حرارت کې د ۴-۵ ورځو پورې ساتلای شو.

که چېرې په شنو لوبیا باندي اوبه وپاشل شي نو د هغې د زېرمې وخت اوږدېدلای شي . هغه شنه لوبیا چې زخمي وي باید د نورو شنو لوبیا سره یو ځای زېرمه نه شي . شنه لوبیا د روميانو ، کپلي او منو سره زېرمه نه شي ځکه چې نوموړې مېوې ایتایلین گاز تولیدوي. او همدارنگه د پيازو او مرچکو سره یو ځای انتقال نه شي ځکه له دوی څخه بوی اخلي . د لوبیا په شنه ډول راټولول باید د سهار یا د شپې له خوا صورت ونیسي ځکه چې په دغو وختو کې یې نقصانات کم وي.

محمد طاهر جبار خېل

د لوبيا راتولول يو له مهمو مرحلو څخه گڼل کېږي معولا د شنو لوبيا دانې د تولولو په وخت کې ۴۰٪ په شاوخوا کې رطوبت لري او د پوښ رطوبت يې ۸۰٪ وي حاصلات يې راتولوو.

که چېرې دغه پورتنې ذکر شوي اندازه د رطوبت يې کمه شي د حاصلاتو د تولولو په وخت کې د دانو د رژېدلو باعث گرځي چې دې ته مو پام وي چې شنه لوبيا د هغه ماشين پواسطه راتولولای شو چې پرېکونکي غاښونه لري . د دغه ماشين د پرېکونکو غاښونو د پاسه ساتونکي څرخونه وجود لري وصل شوي وي چې د بوټي د پرېکولو څخه وروسته د يو قطار په شکل بل طرف ته انتقالوي . د دې ماشين په واسطه په يو وخت کې د ۲-۴ پورې قطارونه راتولولای شو.

او همدارنگه سپين لوبيا چې عموما په تازه او تنکي ډول په مصرف رسېږي دانې مخکې د رژېدو او کاملې ودې څخه تخمونه او دانې په لاس په واسطه جلا کېږي . د پراخو ساحو په صورت کې د رېپلو د ماشين آلاتو څخه کار اخيستل کېږي.

د لوبيا د فزيولوژي پخېدلو تر پړاو پورې په کرونده کې پاتې کېږي او له وچېدلو وروسته يې راتولوي او زېرمه کوي يې ، تخم يې له ۲ نه تر ۴ کلونو پورې ساتل کېږي.

د لوبيا مهمې ناروغۍ او افتونه :

د لوبيا مهمې ناروغۍ :

شنه لوبيا خصوصا د اسيا په غرب کې د يو گڼ شمېر ناروغيو تر اغېزې لاندې راځي او نوموړي نبات ته ډېر زيات زيانونه اړوي ، د سوځند يا (بلايت) ناروغي ، زنگ او بلاخره د تنو نېماتودي د ډېرو مهو ناروغيو څخه شمېرل کېږي.

د دې ناروغيو سره د مقابلي عملي لاره د مقاومو وراثتيو څخه گټه اخېستنه او همدارنگه د ځينو کيمياوي دواگانو لکه : نېلکوزولين (رونيلان) چې يو غوره او اغيزمن فنجي وژونکي دي کار اخستل کېږي.

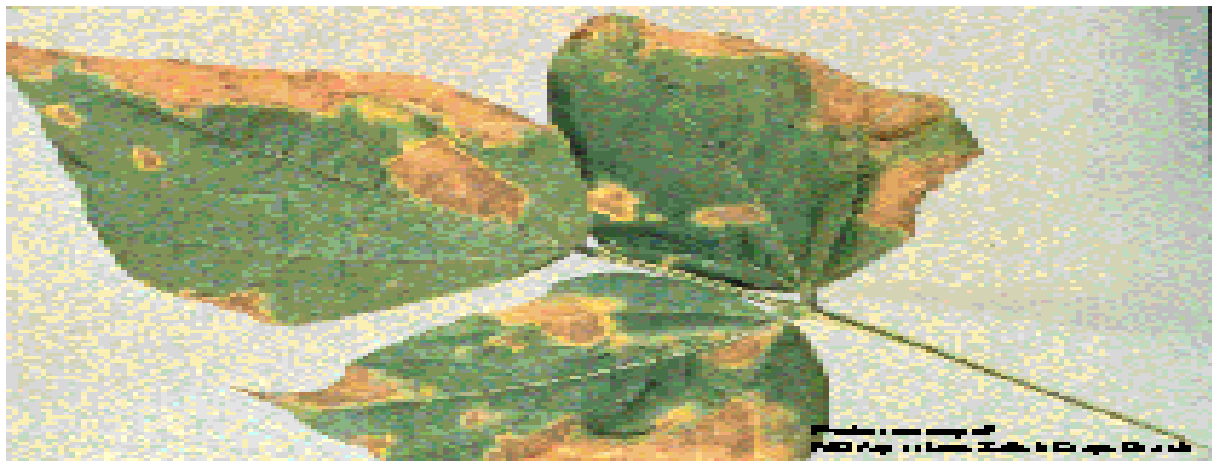
د سوځند (سوختگي) د مخنيوي له پاره همدارنگه کلورټانيل (براوو) هم مخنيوي له پاره ډېر گټور برېښي.

د تنو د نېماتودونو د مخنيوي له پاره سپستماتيک نېماتود وژونکو لکه : د الډيکارپ څخه گټي اخيستي سپارښتنه کېږي.

د لوبيا د وايروسي ناروغيو له ډلې نه يو هم د موزائيک ناروغۍ ده د عامل انتقالوونکي يې حشرات دي د پانو د ډنډرکو لنډ والي ، د پانو په ځنډو کې د کم رنگه ژېړو برخو ښکاره کېدل او د پانو په منځ کې د تياره شين رنگ رامنځ ته کېدل دي چې د دې ناروغۍ د ډيرو غوره نښو نښانو څخه شمېرل کېږي.

په حاضرو وختونو او شرائطو کې د دې ناروغۍ پر وړاندې د مخنيوي کومه لاره لا تر اوسه نه شته نو بناء پر دې په ناروغۍ ککړ نباتات بايد له منځه يوړل شي . همداراز د ناروغيو پر وړاندې د مقاومو وراثتيو له کرلو څخه گټه واخيستل شي.

Bean Common Mosaic Virus

د لوبيا مهم افټونه :

يو گڼ شمېر حشري په لوبيا باندې حمله کوي چې له دې ډلې څخه ډېره مضره حشره مکسيکويي قانغوزک ده چې دا حشره د اول ځل له پاره په ۱۸۶۴ م کال کې په امريکا کې تشخيص شوي ده . دا حشره د شنو لوبيا او سپينو لوبيا څخه تغذيه کوي . د کيمياوي موادو پواسطه کولای شو چې په دواړو مرحلو د (لاروا يا بالغه حشره) له منځه یوسو .

يوه بله حشره چې په لوبيا حمله کوي د لوبيا سپړۍ (Obtectus) ده چې په اکثره وختونو کې د انبارونو او بوجيو د پاسه په کوم کې چې شنه او سپين لوبيا ځای پر ځای شوي وي ليدل کېږي .

دا حشره په کرونده کې خپلې هگۍ د لوبيا د پوښونو دپاسه اچوي چې وروسته بيا لاروا وي له هگيو څخه خارج د نبات يا د لوبيا دانې ته انتقال مومي او هلته په خپلې ودې پيل کوي چې وروسته څه وخت څخه بالغه سپړۍ د لوبيا د دانې پوتکي سوري کوي او د لوبيا په يوې دانې کې ممکن څو سپړۍ وده کړي . د لوبيا پانې خورونکي گونگټي او د لوبيا (ترپس) د نورو حشراتو ډلې څخه دي کوم چې په شنو او سپينو لوبيا باندې حمله کوي .

د کنټرول له پاره يې کولای شو چې د مقاومت وراثتيو له استعمال څخه گټه واخلو .

د چشم بلبلې لوبيا د گل او مېوې خورونکې چينجي :

دا افټ د لوبيا له پوښ او گل څخه تغذيه کوي او په دې توگه د محصول د کمېدلو سبب گرځي . د دې افټ سره د مبارزې غوره دوا د فورادان ۷۵٪ يعنې (مولسيون) دوا ده کوم چې نسبت ۲ پر ۱۰۰۰ کې ده . دا حشرات کولای شي چې لوبيا ته لږ يا ډېر زيان ورسوي .

Cutworms

پایله :

لوبيا د نړۍ د مهمو حبوباتو له جملې څخه ده چې د Fabaceae په کورنۍ پورې اړه لري او انسانان يې د تغذیې لپاره په مصرف رسوي چې د پروتینو له کبله ډېر غني دي او د علوفې څخه یې حبوانات استفاده کوی . همدارنگه لوبيا پروتینو څخه علاوه کاربوهايډریت ، فايبر ، ویتامینونه او یو څه مقدار شحمیات لری چې (د انسان د مصرف لپاره ډېر قوي دی) اوس لوبيا په ټوله نړۍ کې کرل کېږی او ښه په زړه پورې حاصل ترې لاسته راځي.

لاسته راغلو څېړنو او مشاهداتو پر اساس ښودل کېږی چې لوبيا لومړي له پیرو څخه او له هغه وروسته د متحده ایالاتو له جنوب غرب څخه لاسته راغلی دي.

د نړۍ له ډېرو غورو دانه ایزو نباتاتو له ډلې څخه یو هم لوبيا دی د نړۍ د لویانو د بیلا بیلو ډولونو د کښت لاندې ساحه (۲۴) میلیون هکتاره ده په همدې اساس د حبوباتو په ډله کې لومړي مقام لری د ټولو ډولونو نړېوال منځني تولید یې (۵۰۰) کیلو گرامه في هکتاره دی.

لوبيا ډېره اندازه پروتین لری د څیړنو او مطالعاتو څخه په ډاگه کېږي ده چې د نبات پروتین په ډیرې چټکۍ سره په میوو او په ځانگړی توگه تخمونو کې ذخیره کېږي د ۶۰-۲۵ ورځو په منځ کې هره ورځ ۱۷ میلی گرام په شا او خوا کې پروتین په نبات کې زیاتېږي.

لوبيا یوکلن بوټی دی او د پیژندل شویو حبوباتو له جملې شمیرل کېږي په همدې یو کال کې خپله بدنې او تخمی وده بشپړوي زمونږ په هېواد کې یې کرلاوس زیات رواج لری. همدارنگه لوبيا دوه مشیمه یې (Dicotyledon) نبات دی.

لکه څنگه چې مو مخکې وویل چې لوبيا د دانه ایزو نباتاتو په ډله کې لومړي مقام لري چې مختلف ډولونه یې زمونږ د گران هیواد افغانستان او د نړۍ په مختلفو نقطو کې کرل کېږي چې په مناسبو سیمو کې مناسب مقدار محصول تولیدوي.

لوبيا د گرم موسم نبات دی چې مناسبه حرارت د لوبيا د رشد له پاره د (۲۵-۲۹) سانتي گراډه حدودو په منځ کې ده چې د (۴۰) سانتي گراد څخه د حرارت درجې څخه پورته دانه نه تشکیلوي او د (۱۵) سانتي گراد د حرارت درجو څخه په ټیټه حرارت درجه کې رشد (وده) نه شي کولای . لوبيا په داسې خاورو کې شنه کېږي کوم چې د ډیرې حاصلخېزۍ لرونکي وي چې دا ډول خاورې د اوبو او د هوا د نفوز د مننې ډېره وړتیا لري.

د لوبيا د کښت له پاره ځمکه په داسې طریقې سره آماده شي چې د تبغ وهني او زرغونیدلو له پاره غوره محیطي شرائط ولري . او اجازه ورکړي تر څو رېښې ښه وده وکړي او خوراكي عناصر په ډېره اسانۍ سره جذب کړي.

کله چې لوبيا په گلانو پیل کوي باید منظم اوبه شي او همدارنگه د نبات په شاوخوا کې د اوبو د ښه ډنډېدو څخه مخنیوني وشي.

محمد طاهر جبار خېل

د حاصل د زياتوالي له پاره دې عضوي او كېمياوي سرې تطبيق شي عضوي سره (حېواني يا نباتي) دپله كرلو څخه مخکې په ۱۰۰ متر مربع ساحه کې ۱۰۰۰ كيلو گرامه واچول شي. كېمياوي سره (NPK) په ۱:۳:۱ تناسب استعمال شي.

د هرزه بوټو د كنترول له پاره د لاس په واسطه للون كول تر ټولو ښه طريقه گڼل كېږي. كه چېرې وغواړو چې هر زه بوټي په پټي كې پيدا نه شي نو بايد د فصل د کرنې څخه مخکې د Treflan ۰.۲-۰.۳ ليتره په يو جريب كې (استعمال شي نو د هرزه بوټو به څخه مخنيوي وشي).

د حاصل ټولول په مناسب وخت كې د حاصلاتو د زياتوالي سبب گرځي او حبوبات هغه وخت راټولېږي چې فزيولوژيكي پخېدو ته ورسېږي يعنې كله چې يې وده ودرېږي. او همدارنگه د گل د نيولو څخه ۱۷-۲۵ ورځې وروسته حاصلات ټولېږي.

شنه لوبيا خصوصا د اسيا په غرب كې د يو گڼ شمېر ناروغيو تر اغېزې لاندې راځي او نوموړي نبات ته ډېر زيات زيانونه اړوي، د سوځند يا بلايت ناروغي، زنگ او د تنو نېماتودونه د ډېرو مهو ناروغيو څخه شمېرل كېږي.

يو گڼ شمېر حشري په لوبيا باندې حمله كوي چې له ډلې څخه ډېره مضره حشره مكسيكويي قانغوزك ده چې دا حشره د اول ځل له پاره په ۱۸۶۴ م كال كې په امريكا كې تشخيص شوي ده.

دا حشره د شنو لوبيا او سپينو لوبيا څخه تغذيه كوي. د كېمياوي موادو پواسطه كولای شو چې په دواړو مرحلو (د لاروا يا بالغه حشره) كې يې له منځه يوسو.

سپارښتنې :

- ۱: په هېواد کې د لوړې د کمښت او د کرنې د رغنده پرمختګ له پاره د کرنې ټولې سکتوري (رونيزې ، څېړنيزې ، توليدي او پوريزې) خواوې بايد په بنسټونو وړول شي . چې په ترڅ کې يې يوه رغنده سيالي منح ته راشي او په هېواد کې د کرنې د متوازنې ودې سبب ګرځي .
- ۲: په هېواد کې بايد بزګر د وړتياوو په لوړولو پانګه اچونه وشي ، اړونده چارواکي د نورو پروګرامونو په ترڅ کې د بزګر د مهارتي زده کړې په اړه په پاليسيو او پروګرامونو کې بايد له سره غور وکړي او د کرنې د راتلونکي پرمختګ له پاره د بزګر مهارتي روزنې ته پام راوګرځوي.
- ۳: د لوبيا نبات د کښت له پاره بايد ښه بستر آماده شي او ښه به وي چې د قطار په شکل وکرل شي .
- ۴: د زياتو نايټروجنې سرو د استعمال څخه دې ډډه وشي ځکه چې د لوبيا نبات د زياتې نايټروجنې سرې په مقابل حساس دی . او له بلې خوا دا کولای شي چې په خپله د نايټروجن اړتياوې څه نا څه پوره کړي.
- ۵: هغه خلک چې د غوښې څخه استفاده نشي کولای نو د پروټينو د پوره کولو لپاره دې د لوبيا څخه استفاده وکړي.
- ۶: لوبيا بايد په خام شکل سره ونه خوړل شي ځکه چې د هاضمې سېستم خرابوي.
- ۷: د لوبيا د لوړ قدو بوټو له پاره بايد پايې (تکيه) ولګول شي . او د قطار په شکل دې وکرل شي تر څو چې د هرزه بوټو کنټرول يې په اسانۍ سره وشي.
- ۸: همدارنګه کله چې سره هوا او ګنګلونه په بشپړه توګه مات شي او خاوره توده شي د شنه لوبيا د کرلو له پاره مناسب وخت ګڼل کېږي.
- ۹: کله چې لوبيا په ګلانو پېل کوي بايد منظم اوبه شي او همدارنګه د نبات په شاوخوا کې د اوبو د ښېږدو څخه مخنيونې وشي.
- ۱۰: د لوبيا مقاومي وراثتي بايد استعمال شي چې د ناروغيو او افتونو په مقابل کې مقاومت ولري او پھزره پورې حاصل ورکړي.

محمد طاهر جبار خیل

ماخذونه :

- ۱: احمد ، نور احمد . غله جات و حبوبات .کال ۱۳۸۷ لمريز . وزارت معارف معينيت تعليمات تخنيکيو مسلکی رياست انکشاف نصاب تعليمی مدیریت تالیف کتب و تهیه مواد ممد درسی ص (۱۰۹-۱۰۱) .
 - ۲: خوريانی . متين . محمد آقا ، سابه .کال ۱۳۷۹ لمريز .لازهر خپرونديه تولنه.ص(۴۵-۴۶) .
 - ۳: دوديال . محمد بشير . طبي بوټي . اکال ۱۳۸۳ لمريز . لازهر خپرونديه تولنه ، ص (۴۸-۴۷) .
 - ۴: دادمن . محمد اغا . سبو روزنه .کال ۱۳۹۰ لمريز . ختيخ خپرونديه تولنه جلالکوت .ص (۲۰۰- ۲۰۵) .
 - ۵: دادمن . محمد اغا . غلي داني .کال ۱۳۹۱ لمريز . مومند خپرونديه تولنه ننگرهار .ص (۱۶۳- ۱۸۷) .
 - ۶: رستکار . محمد علی . ديمکاری .کال ۱۳۷۸ لمريز . کتابخانه ملی ايران .ص ۳۶۲ .
 - ۷: ريان . پوهيالي قسيم الله . د غلو توليد او روزنه لېکچر نوب .کال ۱۳۹۲ لمريز . د کرنې پوهنځي شېخ زايد پوهنتون . ص (۱۱-۲) .
 - ۸: سيد منتظر شاه ، د کرنيز کوپراتيف بنسټونه او د يو لړ مهمو نباتاتو د روزني مهارتونه ، اسد دانشخپرونديه تولنه ، کال ۱۳۸۹ لمريز ، مخونه (۶۹-۷۲) .
 - ۹: غفارزوی . دعوتيار . انجينر محمد اجمل . عمومي زراعت . چاپ کال نه لري . ميهن خپرونديه تولنه .ص (۳۵۸) .
- ۱۰: [http://danesnameh.roshtd . Ir / mavara – index.](http://danesnameh.roshtd.ir/mavara-index)
- ۱۱: [File:///G:\bean\Phaseolus vulgaris - Wikipedia, the free encyclopedia.htm](File:///G:/bean/Phaseolus%20vulgaris%20-%20Wikipedia,%20the%20free%20encyclopedia.htm)

و من الله توفيق

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**